

“EGE ÜNİVERSİTESİ” DENEYİMLERİYLE SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASI “YAŞATARAK KORUMA”*

Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage by Keeping Alive in the Experiments at Ege University

Prof. Dr. Metin EKİCİ**
Yrd. Doç. Dr. Pınar FEDAKÂR***

ÖZ

UNESCO tarafından hazırlanan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”, somut olmayan kültürel mirası “yaşatarak koruma” prensibine dayanmaktadır. Somut olmayan kültürel mirası “yaşatarak koruma” prensibine bağlı olarak nelerin, nasıl korunacağı ve gelecek kuşaklara nasıl aktarılacağı sorularını cevaplamak amacıyla Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı yürütücülüğünde 2005-2013 yılları arasında dört proje hazırlanmıştır. “İzmir’de Yaşayan Aşıklar (Halk Şairleri) ve Aşıklık Geleneği”, “Somut Olmayan Kültürel Miras: Balıkesir-Dursunbey Barana Geleneği”, “Somut Olmayan Kültürel Miras: Karagöz Öğreniyorum” ve “Kent ve Seyyah: Evliya Çelebi’nin Gözüyle İzmir ve Çevresi” projeleri, somut olmayan kültürel mirası yaşatarak korumanın mümkün olabilmesi için somut olmayan kültürel mirasa “görünürlük” ve “sürdürülebilirlik” kazandırmak; bu konuda “kültürel bellek oluşturmak”, somut olmayan kültürel mirasa “sahip çıkmak”, bu mirası “korumak” ve “aktarmak” amacıyla hazırlanmıştır. Somut olmayan kültürel mirası “yaşatarak koruma” prensibiyle nelerin korunacağı, nasıl korunacağı ve gelecek kuşaklara nasıl aktarılacağı sorularına cevap arayan Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı’nda son sekiz yıllık süreç içinde tamamlanmış bu projeler, SOKÜM unsurlarını yaşatarak koruma konusunda yapılacak çalışmalar için öncü ve örnek projelerdir. Bu makalede, somut olmayan kültürel mirası “yaşatarak koruma” çalışmalarına örnek teşkil edebilecek dört projenin konu ve amaçları, yöntemleri ve sonuçları hakkında bilgi verilmiştir. Söz konusu projelerden hareketle somut olmayan kültürel mirasın yaşatılarak korunması ve bu konuda yapılan çalışmaların sürdürülebilirliği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

UNESCO, Somut Olmayan Kültürel Miras, Yaşatarak Koruma, Ege Üniversitesi, SOKÜM Projeleri

ABSTRACT

The Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage which adopted by UNESCO, is mainly based upon the principles of the “keeping alive” the concerned intangible cultural heritage. By keeping in the mind the idea of “safeguarding of keeping alive”, in order to answer to the questions of what and how should it be safeguarded and transmitted to the new generations, four projects have been prepared and completed by the academic staff of the Department of Turkish Folklore in The Research Institute for Turkic Speaking World at Ege University, between 2005-2013. The projects of “The Minstrel-Poets Story Tellers Living in İzmir and Their Tradition”, “Barana Tardition in Balıkesir-Dursunbey: As An Intangible Cultural Heritage”, “Learning Karagöz As An Intangible Cultural Heritage” and “The City and The Traveller: İzmir and Surrounding Regions In the Eyes of Evliya Çelebi” have been prepared and completed in the idea and convention for safeguarding of the intangible cultural heritage. Above mentioned projects have been prepared and completed in order to prove that safeguarding is possible by keeping it alive, to be kept alive is possible by increasing the visibility, and the sustainability is possible by teaching and transmitting any elements of intangible cultural heritage. The projects have also aimed to achieve the “creation of sustainable consciousness” “to claim and maintain”, “to safeguard” and “to transmit” of the concerned intangible cultural heritages. In this article, information on the choice of subject matters, the aims, the methods and the results of the four projects, which were prepared and completed on the safeguarding of the intangible cultural heritage by keeping it alive, is provided. Departing from the results of the mentioned projects, the possibilities of keeping it alive as the sustainable measures to safeguarding of the intangible cultural heritages have been discussed.

Key Words

Intangible Cultural Heritage, Safeguarding by Keeping Alive, Ege University.

* Makalenin; 1 ve 2. projelerle ilgili kısmı M. Ekici, 3. ve 4. projelerle ilgili kısmı P. Fedakar tarafından hazırlanmıştır.

** Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. mekici@yahoo.com

*** Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. pdonmez41@hotmail.com

Giriş

UNESCO'da kültürel mirasın korunması amacıyla hazırlanan sözleşmelerden sonuncusu, 2003 yılında kabul edilen "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" olup, halen 180'den fazla ülke bu sözleşmeye taraf olmuştur. Somut olmayan kültürel mirası korumayı amaçlayan bu sözleşmenin, kültürel mirası koruma konusunda önceki sözleşmelerden farklı olarak; "insansız korumadan insanla birlikte ve insanlık için koruma" anlayışına yöneldiği görülmektedir. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"nde "insan" kavramının öne çıkarılmasıyla kültürel mirasın korunmasında; "kültürel mirası üreten ustalara", "kültürel mirası taşıyan ve aktaran bireylere" ve de "kültürel mirasların aktarıldığı mekânlara" özel bir önem atfedilmiş ve "yaşatarak koruma" yöntemi benimsenmiştir.

Somut olmayan kültürel mirası "yaşatarak koruma" yönteminin gündeme gelmesiyle ortaya çıkan temel sorular ise; nelerin korunacağı, nasıl korunacağı ve gelecek kuşaklara nasıl aktarılacağıdır. Bu soruların cevaplanmasında, somut olmayan kültürel mirası yaşatarak koruma prensibine uygun olarak hazırlanan ve sürdürülebilirlik özelliği taşıyan projeler büyük bir öneme sahiptir. "Yaşatarak koruma" yöntemi ve buna bağlı sorular çerçevesinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı'nda son sekiz yıllık süreç içinde tamamlanmış dört proje, Soküm unsurlarını yaşatarak koruma konusunda yapılacak çalışmalar için öncü ve örnek projelerdir.

2005-2013 yılları arasında hazırlanan dört projenin de ortak özelliği;

somut olmayan kültürel mirası yaşatarak koruma amacıyla hazırlanmaları ve bu projelerden elde edilen sonuçların sürdürülebilir olmasıdır. "İzmir'de Yaşayan Âşıklar (Halk Şairleri) ve Âşıklık Geleneği", "Somut Olmayan Kültürel Miras: Balıkesir-Dursunbey Barana Geleneği", "Somut Olmayan Kültürel Miras: Karagöz Öğreniyorum" ve "Kent ve Seyyah: Evliya Çelebi'nin Gözüyle İzmir ve Çevresi" projeleri; Ege Üniversitesi Rektörlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü ve de UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Somut Olmayan Kültürel Miras Komitesi tarafından desteklenmiştir.

Bu makalede, somut olmayan kültürel mirası "yaşatarak koruma" çalışmalarına örnek teşkil edebilecek dört projeden hareketle, somut olmayan kültürel mirasın yaşatılarak korunması ve bu konuda yapılan çalışmaların sürdürülebilirliği tartışılacak ve söz konusu projelerin konu ve amaçları, yöntemleri ve sonuçları hakkında bilgi verilecektir.

1. İzmir'de Yaşayan Âşıklar (Halk Şairleri) ve Âşıklık Geleneği Projesi

"İzmir'de Yaşayan Âşıklar (Halk Şairleri) ve Âşıklık Geleneği Projesi"; Ege Üniversitesi Rektörlüğü, Bilimsel Araştırma Projeler Şube Müdürlüğü tarafından desteklenmiştir. Prof. Dr. Metin Ekici yönetiminde 2005 yılında başlatılan proje, 2008 yılında tamamlanmıştır.

Çağdaş dünyanın sanayileşme, iletişim, ulaşım, ekonomi ve kentleşme alanlarında gerçekleştirdiği hızlı değişme, toplumların kültürel yapılarını etkilemekte ve mevcut kültürel

yapıları değişmeye ya da güncellenmeye zorlamaktadır. Kültürel miras taşıyıcıları tarafından güncellenmeyen geleneksel kültür unsurlarımız hızla unutulmakta ve yok olmaktadır. Türk milletinin duygu ve düşüncelerini dile getiren geleneksel kültür yapılarından biri olan âşıklık geleneği de aynı zorlamayla karşı karşıya gelmiştir ve bu geleneğin yaratıcısı, taşıyıcısı ve temsilcisi olan âşıkların sayısı da gün geçtikçe azalmaktadır.

Türkiye'nin Doğu ve Orta Anadolu bölgelerinin küçük yerleşim birimlerinde doğmuş ve âşıklık geleneğinin içinde yetişmiş yirmiden fazla âşık, daha iyi ekonomik şartlara sahip olmak için İzmir'e gelip yerleşmiş, âşıklık geleneğini İzmir'e taşımıştır. İzmir'e göç edip, İzmir'de yaşamakta olan âşıklar yaratıcısı ve taşıyıcısı oldukları geleneği İzmir'de yaşatmaya çalışmaktadırlar.

İzmir'e göç eden âşıklardan seçilen bir grup âşıkla hazırlanan bu projenin amacı; kent ortamındaki mevcut âşıklık geleneğini temsil eden ustaların geleneksel kimliklerinin tespiti, kent ortamında âşıklık geleneğinin hangi özellikleriyle ve nasıl sürdürüldüğü, bu geleneğin genç kuşaklara nasıl aktarılabilceğinin bu geleneğin temsilcilerinden edinilen bilgi ışığında aydınlatılmasıdır. Proje çerçevesinde; İzmir'de yaşayan âşıkların biyografileri, geleneksel sanatçılık özellikleri ve sanatlarının önemli bir kısmını oluşturan müziksel özellikleri ve şiirleri kaydedilmiş ve değerlendirilmiştir.

Proje süresince; öncelikle İzmir'de yaşayan âşıkların kimler olduğu tespit edilmiş, daha sonra bu âşıklarla birer birer görüşmeler yapılmıştır. Proje kapsamında, hâlen İzmir'de yaşayan âşıklardan 21 âşıkla görüşme yöntemiyle, 4 âşıkla ise anket yöntemiyle derleme gerçekleştirilmiştir. Söz konusu görüşmeler video kamera ve ses kaydedici kullanılarak kaydedilmiş; bu kayıtlar deşifre edilerek yazılı belge haline dönüştürülmüştür. Video kayıtları DVD'lere aktarılarak mevcut anabilim dalı arşivinde saklanmaktadır.

Projenin sonuç raporunda; yazılı belge haline dönüştürülen görüşme kayıtlarından hareketle, İzmir'de yaşayan âşıklar ve âşıklık geleneğinin durumu hakkında ayrıntılı bir değerlendirme yapılmıştır. Söz konusu kayıt ve deşifrelerden hareketle; "Âşıklık Geleneğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişmesi", "Günümüz Âşıklık Geleneği: Ustalık, Çıraklık, İcra Yeri ve Zamanı", "Göçün ve Kent Ortamının Âşıklık Geleneğine Etkisi", "Günümüz Âşıklık Geleneğinde Tür ve Şekil Sorunu" ve "Günümüz Âşıklık Geleneğinde Müziğin İşlevleri" başlıkları altında Türkiye sahası âşıklık geleneği, İzmir'deki âşıklık geleneği örneğinde değerlendirilmiştir. Bunların yanında, kendileriyle görüşme yapılan İzmir'de yaşayan âşıkların hayatları ve sanatları kısaca tanıtıldıktan sonra, şiirlerinden örneklere yer verilmiştir.

Bu projenin gerçekleştirilmesi, Türkiye sahası âşıklık geleneğinin çağdaş kent kültürü içindeki yer ve durumunun belirlenmesi bakımından son derece önemlidir. Günümüz âşıklık geleneğini İzmir'de yaşayan âşıklar örneğinde değerlendiren ve İzmir'deki âşıkların bireysel ve geleneksel sanatçı kimlikleri ve şiirsel üretimleriyle sınırlandırılan bu proje kapsamında yapılan görüşmeler sonucunda; İzmir'de yaşayan âşıkların ve sahip oldukları âşıklık geleneğinin "icra ortamları", "müzik kimlikleri" ve "halk şiiri ve

hikâyesi repertuarları”nın ayrıca araştırılması gerektiği tespit edilmiştir.

1.1. Yöntem

Proje kapsamında öncelikle İzmir’de yaşayan âşıklar tespit edilmiş, daha sonra âşıklarla görüşmeler yapılmıştır. Projenin ön hazırlık aşamasında ilk olarak İzmir’de yaşayan âşıklar konusunda daha önce yapılan çalışmalar tespit edilerek değerlendirilmiştir. İzmir’de yaşayan âşıklarla ilgili çalışmaları bulunan İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve İzmir Halk Ozanları ve Âşıklar Derneği ile görüşülerek bilgi alışverişinde bulunulmuştur.

Âşıklarla yapılan derleme çalışmalarında “Gözlem” ve “Görüşme” yöntemleri kullanılmış ve yapılan görüntü ve ses kayıtları çözümlenerek bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Projenin sonraki aşamasında, görüşme kayıtları incelenerek İzmir’de yaşayan âşıklar ve âşıklık geleneği hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Proje kapsamında 25 âşık tespit edilmiş, 21 âşıkla “Görüşme Yöntemiyle” çalışma yapılmış, kendileriyle görüşme olanağı bulunamayan 4 âşıkla “Anket Yöntemi” ile çalışma yapılmıştır. Üç aşama halinde yürütülen proje çalışmaları; “Ön Hazırlık”, “Görüşme” ve “Sonuç” aşamalarından oluşmuştur.

1.2. Proje Sonuçları

Proje sırasında görüşme yapılan 25 âşığın çoğu; Kars ve çevresi başta olmak üzere, Doğu ve Orta Anadolu’dan ekonomik nedenlerle İzmir’e göç etmiş kişilerdir. Bu âşıklar; **İzmir’de çeşitli iş kollarında çalışmanın yanında, âşıklık geleneğini de icra etmektedirler. Büyük bir kısmı bu geleneği memleketlerinde usta-çırak ilişkisi ile öğrenmiş, bir kısmı ise**

bu geleneği İzmir’de ve yine usta-çırak ilişkisi ile öğrenmektedir.

Göç, İzmir’de yaşayan âşıkların hayatlarında ve âşıklık geleneğinin İzmir’e taşınmasında âdeta bir dönüm noktasıdır. Söz konusu âşıkların eserleri incelendiğinde de bu konu dikkati çekmektedir. Göç, kent yaşamı, kentlilik, değişim, aidiyet, ekonomik sorunlar, memleket hasreti vb. gibi konuların, bu âşıkların eserlerinde sıklıkla işlendiği tespit edilmiştir.

İzmir’de yaşayan âşıklık geleneği, bu şehre göç eden âşıklarla oluşmuştur ve yine göçle birlikte gelen insanlar tarafından yaşatılmaktadır. Çünkü âşıklar kadar dinleyici kitlesinin büyük bir kısmını da yine göçle gelenler oluşturmaktadır. Ancak İzmir’de yaşayan âşıkların bu geleneği göçle gelen kesimin dışına da taşımayı başardıklarını söylemek mümkündür.

İzmir’de yaşayan âşıkların icra ortamları öncelikle göçle gelenlerin kurdukları derneklerin faaliyetleri içinde yer almaktadır. Bunun dışında, kent ortamındaki belli dernek ve kahvehanelerde belirli dönemlerde icralarda buldukları da tespit edilmiştir. Ancak bu tür icralar sayısal bakımdan oldukça azdır. Kent ortamında ve kent çevresinde âşıkların en çok tercih ettikleri icra ortamları ise festivallerdir. İzmir’de yaşayan âşıkların kurmuş olduğu “İzmir Halk Ozanları ve Âşıklar Derneği” ve âşıkların bireysel gayretleriyle İzmir ve çevresindeki yerleşim birimleri ve hatta çevre illerdeki festival, kutlama vb. törenlerde sanatlarını icra etme olanağı yaratılmıştır. Bunların yanında, radyo ve televizyon programlarının

da âşıklar için önemli icra ortamları olduğu belirlenmiştir.

Bu proje ile âşıkların repertuarları derlenmiş, irticalen çalıp söylemedeki performansları tespit edilmiş ve gelenekle ilgili bilgileri kayıt altına alınmıştır. Projenin sonuç raporunda ve proje ile ilgili yayınlarda âşıklık geleneğinin göçle birlikte taşınması, kent ortamında bu geleneğin yaşamasında oluşan değişimler değerlendirilmiştir. Âşıklık geleneğinin kent ortamında yaşatılmasında âşıkların rolü vurgulanarak âşıkların ekonomik ve sosyal bakımdan desteklenmeleri, icra ortamlarının çeşitlendirilmesi yanında, kent ortamında âşıklık geleneğini sürdürmek isteyen âşıkların kendilerini geliştirmeleri, eserlerini güncellemeleri gerektiği konularında önerilerde bulunulmuştur.

2. Somut Olmayan Kültürel Miras: Balıkesir-Dursunbey Barana Geleneği Projesi

“Somut Olmayan Kültürel Miras: Balıkesir-Dursunbey Barana Geleneği Projesi”; Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Somut Olmayan Kültürel Miras Komitesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü ve Dursunbey Folklor Araştırmaları Derneği (DUFAD)’nin destekleriyle hazırlanmıştır. Prof. Dr. Metin Ekici yönetiminde 2009 yılında başlatılan proje, 2011 yılında tamamlanmıştır.

Türk kültürü, somut olmayan kültürel miras ürünlerinin çeşitliliği bakımından oldukça zengin ve özel bir yapıya sahiptir. Bu zenginliğin gelecek kuşaklara aktarılmasında geleneksel kurumlar ve ortamlar önemli rol oynamaktadır. Bu kurum ve ortamlardan

bazıları; sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerden etkilenseler de varlıklarını devam ettirebilmiştir. Bunlardan en dikkat çekici olanı, ahilik geleneği ve bu geleneğe bağlı olarak oluşan “Geleneksel Sohbet Toplantıları”dır.

Ahilik teşkilatının bozulması ve dağılmasından sonra, Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde bu geleneğin devamı niteliğinde ve birbiriyle benzer özelliklere sahip kurum ve gelenekler ortaya çıkmıştır. Günümüzde halen yaşatılan bu kurum ve gelenekler; Şanlıurfa’da “Sıra Gecesi”, Çankırı, Manisa ve Kütahya’da “Yaren”, Elazığ’da “Kürsübaşı” ve Balıkesir’in Dursunbey ilçesinde “Barana” adıyla anılmaktadır. Günümüzde yaşamaya devam eden bu geleneklerde, sosyal işlevlerin yanı sıra eğlence işlevinin de giderek ağırlık kazandığı bilinmektedir. Ancak, sosyal yapı ve geleneksel eğlenme biçimlerinde yaşanan hızlı değişim ve ayrıca küreselleşme etkisiyle bu gelenekler hızla yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu nedenle; “Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM)” kapsamında UTMK-SOKÜM Komitesi’nin tavsiye kararı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bir dosya hazırlanmıştır. Ardından bu geleneklerin korunmasına yönelik bir eylem planı oluşturulmuş, geleneksel sohbet toplantıları olarak adlandırılan; “Sıra Gecesi, Yaren, Kürsübaşı Sohbetleri ve Barana Geleneği”nin korunmasına yönelik bilimsel araştırmalar yapılmasına karar verilmiştir. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi kapsamında, 2009 yılında “Geleneksel Sohbet Toplantıları” başlıklı dosya kapsamında, Dursunbey Barana Geleneği’nin de yer alması UNESCO’ya önerilmiş ve bu öneri kabul edilmiştir.

Barana; Balıkesir'in Dursunbey ilçesinde sonbahar ve kış mevsimlerinde, cumartesi akşamları düzenlenen müzik, dans, yemek ve seyirlik oyunlar gibi farklı unsurların bir arada bulunduğu toplantılar ve bu toplantıları düzenleyen kuruma verilen isimdir. Sosyal yapı içerisinde pek çok işleve sahip ve halk bilgisi ürünlerinin yaşatıldığı doğal bir ortam olan Barana toplantıları, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda yaşanan gelişmelerin etkisi ile 70'li yılların sonlarından itibaren düzenlenmemiştir. 2000'li yılların başında kurulan Dursunbey Folklor Araştırmaları Derneği'nin (DUFAD) faaliyetleri ile Barana geleneğinin halkın kültürel belleğinde yaşamaya devam ettiği ortaya çıkmış ve gelenek yeniden canlılık kazanmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin ardından, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı ve DUFAD işbirliğinde Dursunbey Barana geleneği hakkında bir bilimsel araştırma projesi hazırlanmıştır.

Bu projenin amacı; Barana geleneğinin korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarımının sağlanmasıdır. Bu proje sonucunda; Barana geleneğinin tarihi gelişimi, Barana toplantılarının sosyal, kültürel ve eğitimsel işlevleri, Barana geleneği kapsamında icra edilen havalar, halk oyunları ve toplantılardaki yemekler ile Barana geleneğinin günümüzdeki durumu hakkında bilimsel veriler alandan derlenmiş ve değerlendirilmiştir.

Proje sonucunda elde edilen verilerden; "Somut Olmayan Kültürel Miras: Barana Dursunbey-Balıkesir" adlı bir kitap hazırlanarak 2011 yılında yayınlanmıştır. Çalışmada; Ba-

rana geleneği çerçevesinde yer alan unsurların yapısal özellikleri ve işlevleri incelenmiş, Barana geleneğinin geçmişteki ve günümüzdeki durumu değerlendirilmiş ve bu geleneğin yaşatılması ve korunmasına yönelik önerilere yer verilmiştir.

2.1. Yöntem

Bu proje ağırlıklı olarak "SO-KÜM: Balıkesir-Dursunbey Barana Geleneği" alan araştırmasına dayanmaktadır. Alan araştırması, özellikle "Dursunbey Barana Geleneği"nin günümüzdeki durumunu tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, Barana geleneğinin günümüze taşınmasında önemli bir rol üstlenen DUFAD üyeleri başta olmak üzere, gerek geleneğin canlı olduğu dönemde yaşamış kişiler, gerekse Barana hakkında bilgi sahibi Dursunbey sakinleri ile görüşülmüş ve onlardan elde edilen veriler bu projede kullanılmıştır.

Alan araştırmasında "görüşme", "anket" ve "gözlem" yöntemleri kullanılmıştır. Kaynak kişilerin büyük bir kısmıyla görüşme yapılmıştır. Bu yöntem kullanılırken önceden hazırlanan sorular kaynak kişilere yöneltilmiş, görüşmenin tamamı görsel ve işitsel araçlarla kaydedilmiştir. Yöre sakinlerinin Barana geleneği hakkındaki görüşlerinin araştırılmasında ise anket yöntemi tercih edilmiştir. Barana toplantısı ve yöre düğünleriyle ilgili derlemelerde ise, ağırlıklı olarak gözlem yönteminin kullanılması tercih edilmiştir.

Alan araştırması sonucunda elde edilen veriler, disiplinler arası bir yaklaşımla şekil, yapı, içerik ve işlev bakımından incelenmiş, ayrıca yapılan incelemelerde icra zamanı ve mekânı da göz önünde bulundurulmuştur. Bu yaklaşımla "metin merkezli" ve "icra

merkezli” kuramlar bir arada kullanılmış ve böylece araştırma konusu geleceğe çok yönlü olarak incelenmiştir.

2.2. Projenin Sonuçları

Bu proje ile sosyal statüye bağlı olmaksızın toplumun her kesiminden bireyin bir araya geldiği bir sosyal ortam olan “Barana Geleneği”nin yaşatılmasına öncelikle geleneğin tanınması ve tanıtılması bakımından katkı sunulmuş, daha sonra bu konuda yöredeki çalışmaları yürüten DUFAD’ın çalışmalarının desteklenmesiyle “Barana Geleneği”nin yaşatılarak genç kuşaklara aktarılmasıyla bu geleneğin devamlılığı sağlanmıştır.

Proje sonucunda hazırlanan ve yayınlanan kitapla birlikte, Barana geleneğinin ve Dursunbey geleneksel değerlerinin görünürlük kazanmasına ve genç kuşaklarca benimsenmesine katkı sağlanmıştır. Ayrıca elde edilen veriler, “Geleneksel Sohbet Toplantıları” olarak adlandırılan Yaren Geleneği, Sıra Geceleri, Kürsübaşı vb. gibi sohbet toplantılarının ve bunlarla ilgili kurumların yaşatılarak korunmasına yönelik çalışmalar için de kullanılabilir olacaktır.

3. Somut Olmayan Kültürel Miras: Karagöz Öğreniyorum Projesi

“Somut Olmayan Kültürel Miras: Karagöz Öğreniyorum Projesi”; Ege Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeler Şube Müdürlüğü, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Somut Olmayan Kültürel Miras Komitesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü’nün destekleriyle hazırlanmıştır. Prof. Dr. Metin Ekici yönetiminde 2009 yılında başlatılan proje, 2011 yılında tamamlanmıştır.

Somut olmayan kültürel mirası

yaşatarak korumada, bir Soküm unsurunun genç kuşaklara aktarılmasının gerekliliği düşüncesi, bu projenin hazırlanmasında başlangıç noktasını oluşturmuştur. 2008 yılında Karagöz sanatının UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras “Temsili Listesi”ne alınması amacıyla, UTMK-SOKÜM Komitesi tarafından UNESCO’ya önerilmesi tavsiyesi ve Kültür Bakanlığı bünyesinde konuyla ilgili kapsamlı bir dosya hazırlanması çalışmaları sebebiyle proje konusu olarak Karagöz sanatının genç kuşaklara aktarılması tercih edilmiştir.

Projenin amacı, Karagöz sanatının ilköğretim çağındaki çocuklar ve genç kuşaklar tarafından benimsenmesini ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi çerçevesinde Karagöz’ün devamlılığını sağlamaktır.

Bu proje, öncelikli olarak geleneksel sanatlarımız içinde önemli bir değer olan Karagöz sanatının genç kuşaklara teorik ve uygulamalı eğitim yoluyla öğretilerek, yaygınlaşmasını ve bu sanata bağlı kültürel birikimin aktarımını amaçlamıştır. Projenin bir diğer amacı ise, çocukların bireysel gelişim ve eğitimlerine katkı sağlamak olmuştur.

Projeye; İzmir ili Bornova ilçesindeki 16 farklı ilköğretim okulunda öğrenim gören birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar her yaş grubundan, 61’i kız, 34’ü erkek olmak üzere toplam 95 öğrenci katılmıştır. Projeye katılan öğrencilere 14 Kasım 2009-15 Mayıs 2010 tarihleri arasında cumartesi günleri ve iki ayrı grup halinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü’nde usta bir Karagözcü tarafından eğitim verilmiştir. İki öğretim dönemine ayrılarak toplam 23 haf-

ta süren eğitime; sabah 10:00-12:00 grubunda 50 öğrenci ve 12:00-14:00 grubunda 45 öğrenci, katılmıştır. Proje 2 Haziran 2010 tarihinde düzenlenen ve projeye katılan öğrencilerin Karagöz oyunlarını sergiledikleri bir kapanış töreniyle tamamlanmıştır.

3.1. Yöntem

Projede belirlenen temel yöntem bir Soküm unsuru olarak Karagöz sanatının çok yönlü ve uygulamalı olarak öğretilmesi esasına dayanmaktadır. Eğitim süreci, projenin hedef kitlesini oluşturan ilköğretim öğrencilerinin aktif olarak katıldıkları kısmı oluşturmuştur. Bu kısımda öğrencilere verilen eğitimin, projenin amaçları doğrultusunda gerçekleşip, gerçekleşmediği anketler ve gözlem yoluyla kontrol edilmiştir.

Proje hazırlıkları çerçevesinde Karagöz sanatı hakkındaki çalışmalar taranmış ve günümüzün önemli hayâfileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece, Karagöz sanatının tarihi, kullandığı materyal, icrası ve sosyal bağlamı hakkında araştırmacılar belli bir bilgi birikimi sağlamıştır. Diğer taraftan, projenin ilköğretim öğrencilerine uygulanabilirliği eğitim bilimciler ile tartışılmış ve İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü ile işbirliğine gidilmiştir. Karagöz eğitimi alma için gönüllü katılım sağlayan öğrencilere, Hayâlî Deniz Özgökbek tarafından Karagöz sanatının tarihi, tipleri, kullanılan araçlar, tasvir yapım teknikleri, perde, müzik ve Karagöz oynatım teknikleri konularında ayrıntılı ve uygulamalı eğitim verilmiştir. Ayrıca usta hayâfilere Orhan Kurt, Alpay Ekler ve Şinasi Çelikkol gibi Karagözcüler de öğrencilerle görüşmeye ve söyleşiye davet edilerek projeye katılan öğrencilerin Karagöz sanatının yapım ve

oynatma tekniklerini usta hayâfilerin icralarını izleyerek tanınmaları ve öğrenmeleri sağlanmıştır.

3.2. Projenin Sonuçları

Proje kapsamında verilen eğitimle ilköğretim çağındaki çocuklara Karagöz'ün tanıtılması, tasvir yapımı ve Karagöz oynatma teknikleri öğretilmiş ve çocukların hazırladıkları oyunları icra etmeleri sağlanmıştır.

Projenin sonunda geleneksel kültür unsurlarından Karagöz sanatının genç kuşaklar tarafından benimsenmesi, kültürel mirasın aktarımıyla devamlılığı ve Karagöz sanatının yaygınlaşması hedeflerine ulaşılmıştır. Proje kapsamında verilen eğitime katılan öğrencilerin gölge oyunu tekniğini ve oyunun bölümlerini kavramış oldukları; Karagöz'ü tanıdıkları ve onu diğer geleneksel tiyatro türlerinden ayırt edebildikleri; Karagöz tiplerini tanıyabildikleri; Karagöz tasvirlerinin kalplarının çıkarılması, çizimi ve renklendirilmesi gibi hususları öğrendikleri tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin def ve nâreke gibi yeni tanıştıkları çalgı aletlerini oyunda rahatça kullanabildikleri gözlemlenmiştir. Projede verilen eğitimle "Klasik" ve "Nev-İcad" oyunlar hakkında temel bilgi sahibi olan öğrencilerin, kendi hayal güçlerini de kullanarak yeni ve güncel oyun metinleri yazdıkları ve oynatabildikleri de tespit edilmiştir.

4. Kent ve Seyyah: Evliya Çelebi'nin Gözüyle İzmir ve Çevresi

"Kent ve Seyyah: Evliya Çelebi'nin Gözüyle İzmir ve Çevresi Projesi" Ege Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeler Şube Müdürlüğü, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Somut Olmayan Kültürel Miras Komitesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif

Hakları Genel Müdürlüğü ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından desteklenmiştir. Prof. Dr. Metin Ekici ve Prof. Dr. Turan Gökçe yönetiminde 2010 yılında başlatılan proje, 2013 yılında tamamlanmıştır.

Evliya Çelebi'nin muazzam eseri "Seyahatnâme" önemli bir tarihî kaynak olmasının yanında, Türk kültürünün somut ve somut olmayan kültürel mirası hakkında bilgi veren en değerli kaynaklardan biridir. Evliya Çelebi, "Seyahatnâmesi"nde pek çok kültür merkezine yer vermiştir. Bunlardan biri de İzmir ili ve çevresidir. Evliya Çelebi, İzmir ziyareti sırasında mekânlar, tarihi, coğrafi özellikler, iklim ve bitki örtüsünden bahsetmenin yanında, orada yaşayan insanların gelenek ve göreneklerinden giysilerine, davranışlarından yemeklerine kadar somut ve somut olmayan kültürel mirası hakkında da bilgi vermiştir.

Seyahatnâme'nin, somut ve somut olmayan kültürel mirası içeren yapısı, farklı alanlardan uzmanlar tarafından, disiplinler arası bir ekip çalışmasıyla değerlendirilmesini gerektirmiştir. Bu bakış açısıyla hazırlanan ve yürütülen "Kent ve Seyyah: Evliya Çelebi'nin Gözüyle İzmir ve Çevresi" adlı proje, Evliya Çelebi'nin dünyasına İzmir penceresinden bakmak ve Seyahatname'nin İzmir kısmında yer alan unsurları disiplinler arası bir yaklaşımla incelemek amacıyla bir araya gelmiş Halk Bilimi, Tarih, Coğrafya, Dil Bilimi, Sanat Tarihi ve İletişim alanlarında araştırmacıların ortak çalışmasıdır.

Projede, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin orijinal metinlerine ulaşılmış, Seyahatnâme'nin İzmir kısmı "Pertev Paşa Nüshası"

esas alınarak hazırlanmış, Osmanlı Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Literatür taramasının ardından Seyahatnâme metni incelenmiş ve Evliya Çelebi'nin İzmir güzergahında bulunan şehir merkezi ve 11 ilçede saha araştırması yapılmıştır. Saha araştırmasında elde edilen malzeme ise elektronik ortama aktarılarak görsel bir arşiv oluşturulmuştur. Saha araştırmasında; belediyeler, Rehberler Odası ve çeşitli turizm şirketleriyle temasa geçilerek, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden hareketle İzmir'in markalaşması ve somut ve somut olmayan kültürel miraslarının turistik güzergâh haline getirilmesi hakkında önerilerde bulunulmuştur. Proje sonucunda "Kent ve Seyyah: Evliya Çelebi'nin Gözüyle İzmir ve Çevresi" adlı üç ciltlik bir çalışma yayınlanmıştır.

4.1. Yöntem

Projeye 2010 yılı Kasım ayında başlanmış ve ilk olarak Evliya Çelebi ve Seyahatnâme hakkındaki yayınlardan oluşan bibliyografya hazırlığı yapılmıştır. Konuyla ilgili yayınlanmış önemli bazı kitap ve makalelerin okunması ve haftalık olarak tartışılmasından oluşan derslerde projeyi gerçekleştirecek altı ayrı disiplinde eğitim alan lisansüstü (yüksek lisans ve doktora) öğrencileri ve akademisyenlerle birlikte bir dönem (2011 bahar dönemi) süresince "Seyahatnâme" incelenmiştir.

Seyahatnâme'nin 9. cildinin günümüz Türkiye Türkçesine aktarılmış bir metni o dönemde henüz yayınlanmadığı için metin aktarma çalışmalarına başlanmış ve dipnotlarla açıklanmış bir aktarma metnin özellikle İzmirli okuyucular ve İzmirli gençler için yararlı olacağı düşüncesiyle sade-

ce İzmir güzergahını kapsayan kısım günümüz Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Projenin uygulama aşaması, Evliya Çelebi'nin İzmir güzergâhında yapılan saha araştırmasını içermektedir. Bu aşamada Seyahatname'deki bilgiler hakkında yöre halkı ile görüşmeler yapılmıştır. Saha araştırmasında "Görüşme" yöntemi kullanılmıştır. Akademisyenler ve öğrenciler ile birlikte yapılan bu saha araştırmasında aynı zamanda fotoğraf çekimi ve belgesel çekimi gerçekleştirilmiştir. Bütün bu çalışmalara genç araştırmacıların katılımı sağlanarak, kültürel mirasın korunması çalışmalarının nasıl yapılması gerektiği uygulamalı olarak gösterilmiştir.

4.2. Projenin Sonuçları

Proje sonucunda yayınlanan "*Kent ve Seyyah: Evliya Çelebi'nin Gözüyle İzmir ve Çevresi I-II-III*" adlı eserin yazılı ve görsel basında paylaşılmasıyla bir kültürel miras olan Evliya Çelebi Seyahatnamesi ve İzmir ili ve çevresindeki somut ve somut olmayan kültürel mirasa görünürlük kazandırılmış ve de geniş bir kitlenin ilgisi çekilmiştir.

İzmir ve çevresindeki yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarında, Evliya Çelebi ve Seyahatname bilincini artırmak ve Seyahatname'de bahsedilen yerlerin tanınması ve korunması konusunda çalışma başlatmalarını sağlamak için söz konusu kurum ve kuruluşlarla temasa geçilmiş, ilgili kuruluşlar proje kapsamına uygun şekilde bilgilendirilmiştir. Bu çerçevede "Tire Kültür Derneği" gibi sivil toplum kuruluşlarıyla temasa geçilerek ilçe'deki "Somut Olmayan Kültürel Miras"

envanter çalışmalarına destek olunmuştur.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nden hareketle, İzmir kent merkezi ve İzmir çevresinin kültürel mirasına sahip çıkılmasını sağlamak: yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarıyla temasa geçilerek, proje sonuçlarını onlara ulaştırmak yoluyla, İzmir ve çevresindeki kültürel mirasın, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi ile bütünleştirildiğinde hem bir yol haritasına, hem de bir markaya sahip olunacağı konusunda bilgi aktarımında bulunulmuştur.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nden hareketle, İzmir kent merkezi ve çevresindeki mevcut turistik yerlerin dışında kalan yerlerin de tanınır kılınması ve mümkün olan yerlerin turistik ziyaret yeri haline getirilebileceği ve yerel yönetimlerce gerçekleştirilebilecek böylesi bir düzenlemenin kent kimliğine yapacağı katkı tespit edilmiştir. Seyyahın rotasından fotoğraflar, tescilli mekân ve doğal kültür ürünlerinin gravür ve tasvirleri ile kentin markalaşmasını destekleyecek ve kent kimliğine katkı sağlayacak ürünlerin sunumunun yapılacağı "Evliya Çelebi Evi" olarak adlandırılacak stantların İzmir ve çevresindeki otellerde periyotlar halinde sergilenmesi durumunda kent kültürünün yerel, ulusal ve uluslar arası alanda tanıtılmasının mümkün olduğu önerisinde bulunmuş ve böylesi bir uygulamaya kaynaklık edebilecek görsel materyal, bu proje sonucunda oluşturulan "Arşiv"de bir araya getirilmiştir.

İç ve dış turizme yönelik; günlük veya daha uzun süreli gezi rotalarının oluşturulması ve buna bağlı olarak Rehberler Odası ve çeşitli turizm şirketlerinin bu rotayı benimsemelerinin sağlanması; Evliya Çelebi gibi dün-

yaca ünlü bir seyyahın güzergâhının, bugünün gezginleri ve turistleri için güncellenmiş bir turistik gezi yolu haline getirilmesi için girişimde bulunulmuştur.

Sonuç

UNESCO tarafından hazırlanan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”, somut olmayan kültürel mirası “yaşatarak koruma” prensibine dayanmaktadır. Somut olmayan kültürel mirası yaşatarak korumanın mümkün olabilmesi için somut olmayan kültürel mirasa “görünürlük” ve “sürdürülebilirlik” kazandırmak; bu konuda “kültürel bellek oluşturmak”, somut olmayan kültürel mirasa “sahip çıkmak”, bu mirası “korumak” ve “aktarmak” gerekmektedir. Başka bir ifadeyle; somut olmayan kültürel mirası yaşatarak korumak için bu mirası çok yönlü olarak ele almak ve korumak ve aktarmak gerekmektedir.

Bütün bunları gerçekleştirmek için üniversite gibi bilimsel kurum ve kuruluşlar tarafından yapılacak araştırmalar önemli bir işleve sahip olacaktır. Bu noktada; somut olmayan kültürel mirası yaşatarak koruma çalışmalarının nasıl gerçekleştirileceğini gösteren projelerin bilimsel kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanması gerekmektedir. Bilimsel araştırma kurum ve kuruluşlarınca hazırlanan bu projelerin uygulanabilirliği ise, başta sivil toplum kuruluşları olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliğine gidilerek sağlanmalıdır. Söz konusu projelerle elde edilen bilimsel veri ve bulgular ve proje sonuçları kamuoyuyla paylaşılarak geniş kitlelerin somut olmayan kültürel miras hakkında bilgi edinmeleri sağlanabilir. Oluşturulacak kamuoyu ile somut olmayan kül-

türel mirasın görünürlük kazanması ve bu mirasa sahip çıkılması noktasında ilgi ve katılımın artacağı bir ortam oluşması sağlanır. Bu prensipler çerçevesinde hazırlanacak projelerin başarılarının kanıtlanması ise başka projelerce de uygulanmasının mümkün olduğunu göstererek bu konudaki çalışmaların artmasını sağlayacaktır.

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı'nda somut olmayan kültürel mirası yaşatarak koruma prensibiyle hazırlanan dört projede, yukarıda sözü edilen konular ele alınmış yaşatarak koruma çerçevesinde soru ve sorunlar tartışılarak çözüm önerileri sunulmuştur. Somut olmayan kültürel mirası yaşatarak korumada uygulamalı birer örnek olarak “Ege” deneyimini gösteren bu projelerle ve de bu tür araştırma ve uygulama projelerinin başka araştırma kurum ve kuruluşları tarafından da hazırlanmasıyla somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilir uygulamalarla yaşatılmasına ve ulusaldan küresele Türk somut olmayan kültürel mirasının kalıcı olmasına katkı sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

- Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Kütahya, Manisa, İzmir, Antalya, Karaman, Adana, Halep, Şam, Kudüs, Mekke, Medine. 9. Kitap. C. 1, Haz. S. A. Kahraman. İstanbul: YKY, 2011.*
- Kent ve Seyyah: Evliya Çelebi'nin Gözüyle İzmir ve Çevresi I, II, III. Ed. M. Ekici, T. Gökçe; P. Fedakâr. İzmir: Ege Üniversitesi Yay., 2013.*
- Oğuz, Öcal. Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir? Ankara: Geleneksel Yayınları, 2009.
- Somut Olmayan Kültürel Miras: Barana Dursunbey-Balıkesir. Haz. M. Ekici, S. Fedakar vd. İzmir: Egetan Yay, 2011.*